

„TURYZM” 1992, z. 2

Peter Mariot

WARUNKI ROZWOJU REKREACJI W STREFIE PODMIEJSKIEJ BRATYSŁAWY

LES CONDITIONS DU DÉVELOPPEMENT DE LA RÉCREATION DANS LA ZONE SUBURBAINE DE BRATISLAVA

CONDITIONS FOR DEVELOPMENT OF RECREATION IN BRATISLAVA'S SUBURBAN ZONE

W artykule zaprezentowano wielkość i zagospodarowanie rekreacyjne strefy podmiejskiej Bratysławy. Autor dokonuje szacunku liczby osób wypoczywających w strefie podmiejskiej tego miasta wskazując pozytywny i negatywny wpływ funkcji rekreacyjnej na środowisko geograficzne analizowanego obszaru.

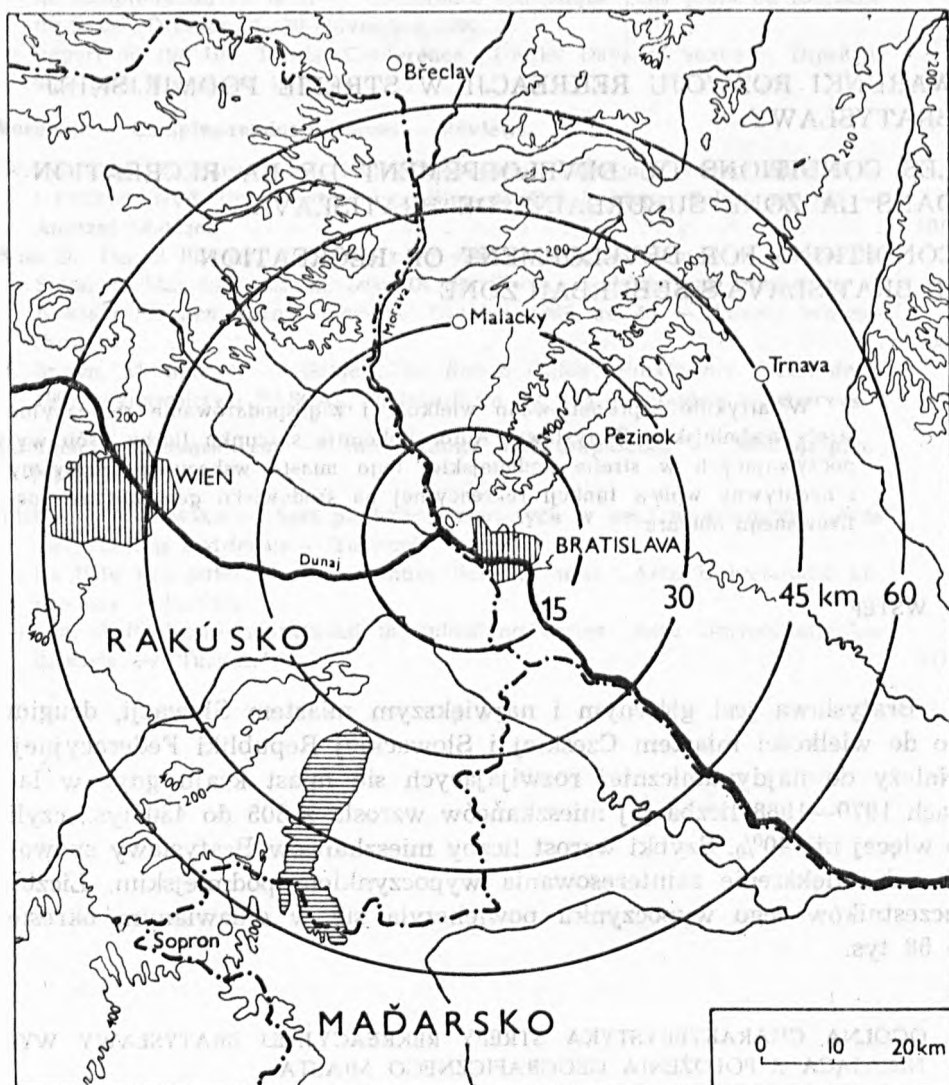
1. WSTĘP

Bratysława jest głównym i największym miastem Słowacji, drugim co do wielkości miastem Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej. Należy do najdynamiczniej rozwijających się miast kraju gdyż w latach 1970—1988 liczba jej mieszkańców wzrosła z 305 do 430 tys., czyli o więcej niż 40%. Szybki wzrost liczby mieszkańców Bratysławy spowodował zwiększenie zainteresowania wypoczynkiem podmiejskim. Liczba uczestników tego wypoczynku powiększyła się w omawianym okresie o 58 tys.

2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA STREFY REKREACYJNEJ BRATYSŁAWY WYNIKAJĄCA Z POŁOŻENIA GEOGRAFICZNEGO MIASTA

Jako zaplecze rekreacyjne Bratysławy przyjęto uznawać obszar wyznaczony przez 60-minutową izochronę dostępności środkami komunikacji publicznej (pociąg, autobus).

Charakter strefy rekreacyjnej Bratisławy determinowany jest dwoma aspektami: położeniem miasta w stosunku do granic państwa oraz położeniem w odniesieniu do dużych form ukształtowania powierzchni.

Rys. 1. Schemat strefy podmiejskiej Bratisławy

Dessin 1. Le schéma de la zone suburbaine de Bratislava

Bratysława leży w południowo-zachodniej części Słowacji w pobliżu granic z Austrią i Węgrami (rys. 1). W związku z tym poważna część jej potencjalnego zaplecza rekreacyjnego (aż 59% obszaru) wkracza na terytorium sąsiednich państw. Przybliżoną wielkość obszaru części potencjalnego zaplecza rekreacyjnego Bratysławy położonej na obcym terytorium przedstawia tab. I.

Tabela I

Obszar potencjalnego zaplecza rekreacyjnego Bratysławy

Le terrain de l'arrière potentiel de récréation de la ville de Bratislava

Strefa rekreacyjna (km)	Obszar teoretyczny (km ²)	Poza granicami Słowacji		Na obszarze Słowacji	
		km ²	%	km ²	%
do 15	706	252	35,7	454	64,3
10—30	2 120	1 120	52,8	1 000	47,2
31—45	3 532	2 128	60,2	1 404	39,8
46—60	4 946	3 192	64,5	1 754	35,5
0—60	11 304	6 692	59,2	4 612	40,8

Zródło: Badania własne.

Z danych przedstawionych w tab. I wynika, że w porównaniu z miastami położonymi głębiej we wnętrzu kraju, mieszkańcy Bratysławy dysponują na potrzeby krótkotrwałej rekreacji podmiejskiej obszarem o 3/5 mniejszym. Teoretycznie powoduje to, iż obciążenie tej strefy w granicach republiki jest o 150% wyższe niż miast dysponujących pełnym okręgiem strefy podmiejskiej.

Również położenie Bratysławy w stosunku do wielkich form rzeźby terenu nie jest korzystne. Miasto leży na granicy Karpat Zachodnich i Równiny Zachodniopanońskiej, co powoduje, iż jego zaplecze rekreacyjne utworzone jest głównie przez nizinne obszary Kotliny Wiedeńskiej i Małej Niziny Naddunajskiej rozdzielonych masywem Małych Karpat. Równinne i pagórkowate obrzeża obu kotlin należące do strefy rekreacyjnej Bratysławy leżą na wysokości 100—300 m n.p.m. Mają one płaską powierzchnię o deniwelacjach nie przekraczających 30 m oraz bardzo niskie wartości potencjału rzeźby terenu na potrzeby ruchu turystycznego. Niecałą 1/4 krajowej części strefy wypoczynkowej Bratysławy stanowi masyw Małych Karpat (300—768 m n.p.m.), najbardziej atrakcyjny dla ruchu turystycznego na całym omawianym obszarze.

3. REGIONY WYPOCZYNKU PODMIEJSKIEGO MIESZKAŃCÓW BRATYSŁAWY

Z punktu widzenia atrakcyjności obszaru dla ruchu turystycznego względnie dla wypoczynku podmiejskiego zaplecze rekreacyjne Bratysławy można podzielić na trzy regiony: Nizinę Zahorską (140—300 m n.p.m.), Małe Karpaty (300—768 m n.p.m.) oraz Nizinę Naddunajską (100—300 m n.p.m.). Oba regiony nizinne obok wielu cech wspólnych mają także liczne cechy indywidualne. Głównymi kryteriami, które pozwalają na zróżnicowanie wartości potencjału wymienionych regionów są: wysokość względna, długość zalegania pokrywy śnieżnej, występowanie zbiorników wodnych i lasów.

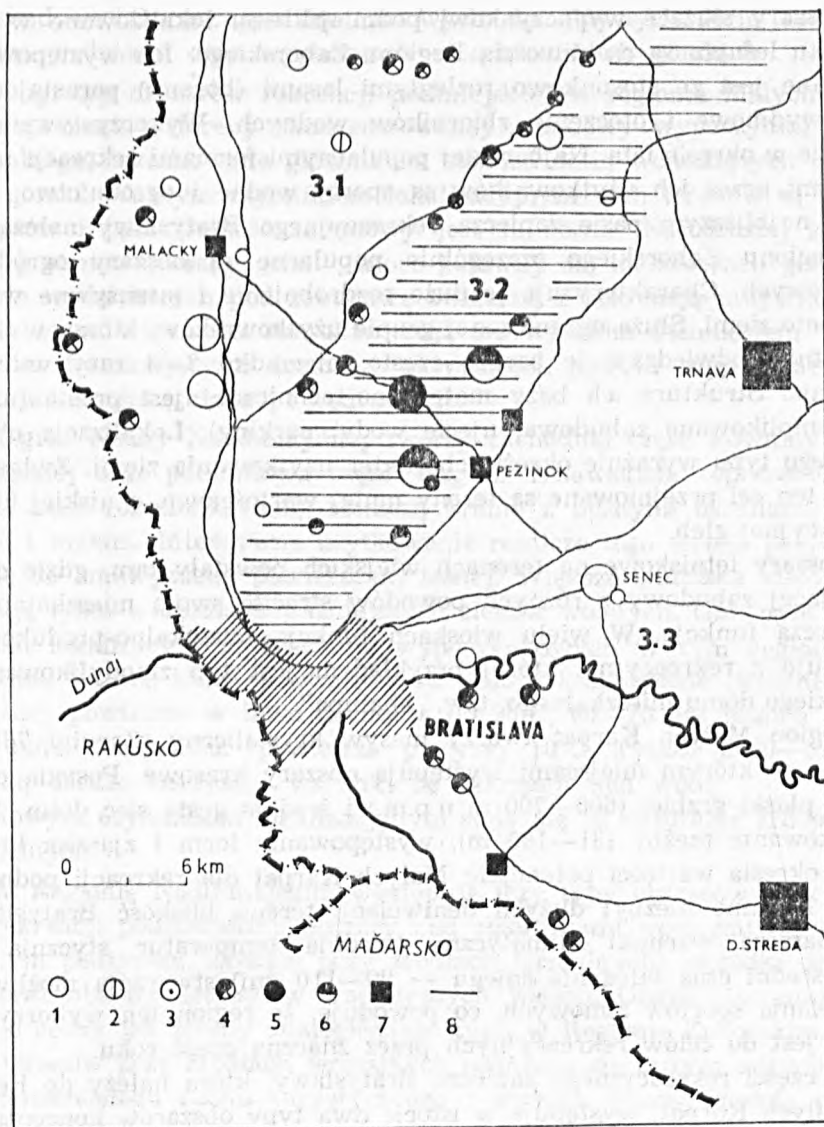
Region Niziny Zahorskiej zajmuje najbardziej południową część Niziny Borskiej. Jej osobliwością jest liczne występowanie wałów piaskowych, między którymi występują rozległe obniżenia wypełnione niekiedy bagnami lub jeziorami. Grzbiety tych wałów mają wysokość względną 10—20 m i często ożywiają monotonne formy rzeźby równinnej.

Region Zahorski należy do obszarów Słowacji z najdogodniejszymi warunkami klimatycznymi do wypoczynku letniego. Suma temperatur powyżej 10°C osiąga 3000—3200°C, liczba letnich dni wynosi 50—60 w roku, a średnie względne usłonecznienie waha się między 45 a 50%.

W części regionu pokrytego piaskami eolicznymi wartość obszaru dla ruchu turystycznego jest wyższa ze względu na liczne występowanie tu naturalnych bądź sztucznych zbiorników wodnych oraz lasów typu bór. Krótki czas średniego zalegania pokrywy śnieżnej (mniej niż 90 dni) utrudnia rozwój zimowych form aktywności turystycznej i przyczynia się do podkreślenia sezonowości ruchu turystycznego.

Dla Regionu Zahorskiego charakterystyczne są 4 typy obszarów rekreacji podmiejskiej: wokół zbiorników wodnych, w lasach na równinie, w ogródkach działkowych, oraz wypoczynek na wsi (w tzw. chałupach).

Najbardziej rozpowszechnionym typem obszarów służących rekreacji podmiejskiej mieszkańców Bratysławy w Regionie Zahorskim są tereny związane z występowaniem zbiorników wodnych. Ich rozwój trwa 15—20 lat i ze względu na charakter bazy materialno-technicznej można w ramach tego typu wyróżnić kilka podtypów (od obszarów z pojedynczymi i stosunkowo prostymi obiektami wypoczynku indywidualnego, aż po tereny z gęstą zabudową obiektów rekreacji indywidualnej i wysokim standardem wyposażenia). Lokalizowane są one najczęściej na brzegach zbiorników wodnych, często w środowisku leśnym. Głównymi formami rekreacji są tu sporty wodne.

Rys. 2. Regiony i typy obszarów rekreacji w strefie podmiejskiej Bratysławy

3.1. Nizina Zahorska, 3.2. Małe Karpaty, 3.3. Nizina Naddunajska; 1. obszary rekreacji przy zbiornikach wodnych, 2. obszary rekreacji położone w lasach na równinie, 3. obszary ogródków działkowych, 4. obszary wiejskie przekształcające się pod wpływem rekreacji („chałupy”), 5. obszary turystyki górskiej i sportów zimowych, 6. obszary koncentracji zabudowy rekreacyjnej na pogórzach, 7. miasta, 8. ważniejsze drogi

Dessin 2. Les régions et les types des terrains de récréation dans la zone suburbaine de Bratislava

3.1. La Vallée Zahorska, 3.2. Les Petites Kerpates, 3.3. La Vallée du Danube; 1. terrains de récréation au bord des réservoirs d'eau, 2. terrains de récréation situés dans les forêts du plateau, 3. terrains des jardinets, 4. terrains de campagne subissant les transformations sous l'influence de la récréation („cottages”), 5. terrains du tourisme montagnard et des sports d'hiver, 6. terrains de la concentration des constructions sur les plateaux, 7. villes, 8. routes principales

Obszary służące wypoczynkowi podmiejskiemu lokalizowane w środowisku leśnym są osobiwością Regionu Zahorskiego. Ich występowanie związane jest ze stosunkowo rozległymi lasami (borami) porastającymi pola wydmy i otoczenia zbiorników wodnych. Wykorzystywane są głównie w okresie lata. Najbardziej popularnymi formami rekreacji uprawianymi przez ich użytkowników są sporty wodne i ogrodnictwo.

W najbliższym pasie zaplecza rekreacyjnego Bratysławy należącego do Regionu Zahorskiego szczególnie popularne są obszary ogródków działkowych. Charakteryzuje je duże rozdrobnienie i intensywne wykorzystanie ziemi. Służą ograniczonej grupie użytkowników, którzy w okresie letnim odwiedzają je bardzo często, nierzadko 2—4 razy w ciągu tygodnia. Struktura ich bazy materialno-technicznej jest prosta (niska, nieskomplikowana zabudowa, ujęcie wody, parking). Lokalizacja obszarów tego typu wyraźnie określa charakter użytkowania ziemi. Zwłaszcza że na ten cel przejmowane są tereny mniej wartościowe, o niskiej klasie bonitacyjnej gleb.

Obszary letniskowe na terenach wiejskich powstały tam, gdzie część istniejącej zabudowy z różnych powodów straciła swoją mieszkalno-gospodarczą funkcję. W wielu wioskach funkcja mieszkalno-produkcyjna sąsiaduje z rekreacyjną, której przykładem jest typ zmodyfikowanego wiejskiego domu mieszkalnego, tzw. „chałupa”.

Region Małych Karpat tworzy masyw krystaliczny (Zaruby 768 m n.p.m.), w którym miejscami występują obszary krasowe. Posiada częściowo płaski grzbiet (600—700 m n.p.m.) i średnio gęstą sieć dolin. Rozczłonkowanie rzeźby (31—180 m), występowanie form i zjawisk krasowych określa wartości potencjału Małych Karpat dla rekreacji podmiejskiej. Pomimo niezbyt dużych deniwelacji terenu bliskość Bratysławy, a zwłaszcza warunki klimatyczne (średnia temperatur stycznia -3, -4°C, średni czas zalegania śniegu — 90—110 dni) stwarzają możliwość uprawiania sportów zimowych, co powoduje, że region ten wykorzystywany jest do celów rekreacyjnych przez znaczną część roku.

W części rekreacyjnego zaplecza Bratysławy, która należy do Regionu Małych Karpat, występują w istocie dwa typy obszarów koncentracji rekreacji podmiejskiej: obszary uprawiania sportów zimowych i obszary skoncentrowanej zabudowy obiektów wypoczynku indywidualnego.

Obszary sportów zimowych są lokalizowane w dobrze dostępnych partiach grzbietowych pogórza. Ich bazę materialno-techniczną tworzą głównie obiekty ogólnie dostępne dla ruchu turystycznego, ośrodki zakładowe, obiekty rekreacji indywidualnej, parkingi, górskie urządzenia komunikacyjne. Wykorzystanie obiektów noclegowych ma dwa sezony: dłuższy — letni i krótszy — zimowy. W sezonie zimowym przy sprzyjającej grubości pokrywy śnieżnej na terenie tym przeważają przyjazdy

weekendowe. Oprócz sportów zimowych do głównych form rekreacji należą: wędrówki oraz wypoczynek w schroniskach górskich.

Drugi typ obszarów rekreacji podmiejskiej w regionie Małych Karpat reprezentują tereny skoncentrowanej zabudowy wypoczynku indywidualnego, lokalizowane głównie na stokach dolin wchodzących w masyw górski. Ważnym czynnikiem lokalizacyjnym tych terenów są obrzeża lasów i łąki. Gęstość zabudowy jest tu różna. Najbardziej zwarty podtyp stanowią osady „chat”, które pojawiły się na zboczach gór, specjalnie wydzielonych pod zabudowę związaną z rekreacją indywidualną. Osady te w większości charakteryzują się wysokim standardem wyposażenia. Dominującymi formami aktywności jest tu wypoczynek we własnym domku („chata”) i wędrowanie.

Region Niziny Naddunajskiej tworzy zachodnia część Równiny Naddunajskiej oraz południowa część Wzgórz Trnawskich, reprezentowana przez mało rozcłódkowaną, rolniczą krainę z licznymi osiedlami miejskimi i wsiami. Intensywne użytkowanie rolnicze tego terenu przyczyniło się do zmniejszenia powierzchni leśnej. Większe skupiska lasów występują tylko w dolinach ważniejszych cieków wodnych. Głównym czynnikiem lokalizacyjnym obszarów wypoczynkowych w tym regionie są zbiorniki wodne, które ze względu na walory klimatyczne (średnie temperatury powietrza w lipcu dochodzą do 20°C, 60—70 dni letnich w roku, suma temperatur powietrza powyżej 10°C wynosi 3000—3100°C) tworzą bardzo korzystne warunki do rekreacji nad wodą.

Nowym czynnikiem lokalizacyjnym stały się tu naturalne źródła wód termalnych.

W Regionie Naddunajskim występują trzy typy obszarów koncentracji rekreacji podmiejskiej: obszary nad zbiornikami wodnymi (ze specyficznym podtypem terenów przy źródłach termalnych), ogródki działkowe oraz obszary letnisk w tradycyjnych wsiach. Obszary te mają podobne cechy jak tereny analogicznego typu w Regionie Zahorskim. Podtyp terenów przy źródłach termalnych odznacza się dużym udziałem nie zorganizowanego ruchu turystycznego i wysoką intensywnością odwiedzin w okresie letnim.

4. UDZIAŁ MIESZKAŃCÓW BRATYSŁAWY W REKREACJI PODMIEJSKIEJ

Wielkomiejski charakter Bratysławy jako stolicy Słowacji ma duży wpływ na udział mieszkańców miasta w rekreacji podmiejskiej. Na in-

tensyfikację uczestnictwa mieszkańców Bratysławy w wypoczynku podmiejskim wpływa oddziaływanie różnorodnych czynników zaliczanych do trzech podstawowych grup. Z grupy czynników urbanizacyjnych można wymienić duży potencjał ludnościowy miasta (430 tys.). Z grupy czynników demograficznych największy wpływ na rekreację podmiejską mieszkańców Bratysławy ma duża gęstość zaludnienia na obszarze miasta (1135 osób/km²; 50—170 osób/ha powierzchni zabudowanej). Z grupy czynników socjologicznych można wymienić duży udział właścicieli samochodów osobowych oraz posiadanych obiektów rekreacji indywidualnej (20%), duży dochód na członka rodziny (30 tys. Kés), a także korzystną strukturę socjalną społeczeństwa. Rozmiarów wpływu przytoczonych czynników określających uczestnictwo mieszkańców Bratysławy w rekreacji podmiejskiej nie można jednak dokładnie określić. Punktem wyjścia oszacowania wielkości rekreacji podmiejskiej Bratysławy może być liczba stałych mieszkańców miasta (430 tys.). Bratysławę zalicza się do miast, w których udział mieszkańców w wypoczynku podmiejskim szacuje się na 45—55%. Proste przeliczenie umożliwia określenie liczby uczestników rekreacji podmiejskiej na 190—235 tys. osób. Wynikiem stałego przyrostu liczby mieszkańców miasta jest również wzrost wartości tego wskaźnika o 1,5—2,1% rocznie, tj. średnio o 3500 osób w ciągu roku. Ten ogólny wskaźnik wymaga jednak korekty. Wynika to ze stosunkowo niskiej atrakcyjności obszaru zaplecza rekreacyjnego Bratysławy. Szczególnie mała atrakcyjność rzeźby obszarów nizinnych działa hamująco na potencjalnych klientów zainteresowanych wypoczynkiem podmiejskim i w konsekwencji prowadzi do decyzji o spędzaniu wolnego czasu w sposób nie mieszczący się w ramach definicji rekreacji podmiejskiej. Wpływy tych czynników można oszacować tylko w dużym przybliżeniu, stwierdzając przy tym, że obniżają one ogólną wartość udziału mieszkańców Bratysławy w wypoczynku podmiejskim o około 10% (tj. 70—210 tys. osób).

Korekty wskaźników wyliczanych metodą szacunkową należy jeszcze uzupełnić w przypadku Bratysławy o różnice związane z sezonowością wypoczynku podmiejskiego. Istotną rolę odgrywają tu różne wartości potencjału rekreacyjnego zaplecza Bratysławy w różnych porach roku. Ponieważ w czasie lata (maj—wrzesień) obszar ten stwarza bardzo dogodne warunki do realizacji najbardziej preferowanych form wypoczynku, można zakładać stosunkowo duże zainteresowanie i udział mieszkańców w rekreacji podmiejskiej. Odmienne sytuacja ta wygląda wczesną wiosną (marzec—kwiecień) i późną jesienią (październik—listopad), a szczególnie w okresie sezonu zimowego (grudzień—luty), kiedy naturalny potencjał obszaru stwarza skromniejsze i mniej atrakcyjne warunki do realizacji preferowanych form rekreacji. W związku z tym

rzeczywiste uczestnictwo mieszkańców Bratysławy w wypoczynku podmiejskim jest dużo mniejsze (aż o 40—45%).

Przy określaniu wielkości rekreacji podmiejskiej trzeba, oprócz szacowania wpływów atrakcyjności terenu, brać pod uwagę również różną czasowo frekwencję mieszkańców w wypoczynku podmiejskim. W tym ostatnim przypadku można skorzystać z ocen wykonywanych dla dużych miast Czecho-Słowacji. Według tego szacunku w miastach, które mają powyżej 100 tys. mieszkańców, teoretyczny udział obywateli w rekreacji podmiejskiej wynosi latem 55%, w okresie międzysezonowym 30%, a zimą 28%.

Wychodząc z powyższego założenia można również oszacować uczestnictwo mieszkańców Bratysławy w wypoczynku podmiejskim (tab. II).

Tabela II

Liczba uczestników rekreacji podmiejskiej Bratysławy
(tys. osób)

Le nombre des participants de la récréation suburbaine
de Bratislava (milliers de personnes)

Częstotliwość uczestnictwa	Okres		
	letni	między- sezonowy	zimowy
Każdego tygodnia	90—95	30—35	20—25
1—2 × w miesiącu	150—170	100—110	100—110
1 × na 2—3 miesiące	130—140	110—120	100—110
Średnia tygodniowa	180—200	90—100	100—110

Z r ó d ł o: Badania własne.

Mierniki te nie odzwierciedlają jednak rzeczywistości i wykazują wyraźną, wewnętrzną dyferencjację w rozkładzie zainteresowania mieszkańców uczestnictwem w wypoczynku podmiejskim. Jako główne kryterium umożliwiający częściową identyfikację podstawowych cech tego zróżnicowania regionalnego stosowane są mierniki gęstości i charakteru zabudowy. Przy najogólniejszym podziale Bratysławy na pięć miejskich obwodów, jako obszary o największych wartościach udziału mieszkańców w wypoczynku podmiejskim wyróżnia się piąty (30% mieszkańców miasta) i drugi obwód miejski (26% mieszkańców miasta), w których prze-

ważają budynki trzy- i więcej kondygnacyjne, zamieszkiwane głównie przez ludzi młodych, bardziej aktywnych turystycznie.

5. WARUNKI WYPOCZYNKU PODMIEJSKIEGO MIESZKAŃCÓW BRATYSŁAWY

Podobnie jak w innych dużych miastach również i w Bratysławie znaczącą rolę przy zaspokajaniu potrzeb mieszkańców w zakresie wypoczynku krótkotrwałego odgrywają tereny położone w granicach administracyjnych miasta. Są one zróżnicowane i występują na trzech zasadniczych poziomach: okręgowe obszary wypoczynkowe (z dostępnością 5—10 min. od miejsca zamieszkania), obwodowe tereny wypoczynkowe (z dostępnością 10—15 min. od miejsca zamieszkania) i ogólnomiejskie tereny rekreacyjne (z dostępnością 15—30 min. od miejsca zamieszkania). Obszary te charakteryzują się wysoką intensywnością wykorzystania, są jednak przedmiotem osobnych badań orientowanych na problemy rekreacji wewnątrz miasta.

Z czynników komunikacyjnych w rekreacji podmiejskiej wiodącą rolę odgrywa układ sieci drogowej. Jej centralnymi osiami w Bratysławie są dwa odcinki zelektryfikowanej linii kolejowej, które biegną w kierunku północnym i północno-wschodnim od miasta. Odcinek północny (Bratysława—Breclav) udostępnia część zaplecza rekreacyjnego Bratysławy położoną w obszarze Niziny Zahorskiej i przyczynia się do rozszerzenia obszaru dostępnego w przedziale 60 min. aż do miejscowości Kutý. Północno-wschodni odcinek linii kolejowej (Bratysława—Prestiaň) odgrywa podobną rolę, rozszerzając obszar zaplecza rekreacyjnego aż do Hlohovca.

Oprócz dwóch wymienionych odcinków linii kolejowych ważną rolę w wypoczynku podmiejskim mieszkańców Bratysławy odgrywają trasy przebiegające po zachodnich (Bratysława—Stupava—Lozorno—Pernek—Rohozník—Jablonica), a także wschodnich skrajach Małych Karpat (Bratysława—Pezinok—Modra—Casta—Dolne Oresany—Trstín). Udostępniają one obszary służące rekreacji podmiejskiej zlokalizowane w dolinach Małych Karpat.

W części południowo-wschodniej zaplecza rekreacyjnego Bratysławy najważniejszą pozycję zajmuje droga I klasy: Bratysława—Samorín—Dunajska Streda, która jest podstawową osią komunikacyjną Równiny Naddunajskiej. Odchodzą od niej krótkie odcinki dróg o znaczeniu lokalnym, które odgrywają ważną rolę, bowiem przybliżają obszary rekreacyjne leżące nad małym Dunajem czy na innych relatywnie odle-

głych terenach. Właśnie za ich przyczyną i dróg im podobnych przecinających Nizinę Zahorską jest tak dobra dostępność zaplecza rekreacyjnego Bratysławy w jego niższej części. Zdecydowanie gorzej dostępny jest teren Małych Karpat, do których dochodzą drogi tylko w niektórych dolinach, a grzbiety przekraczają jedynie odcinki dróg: Pezinog—Pernek i Trstin—Jablonica.

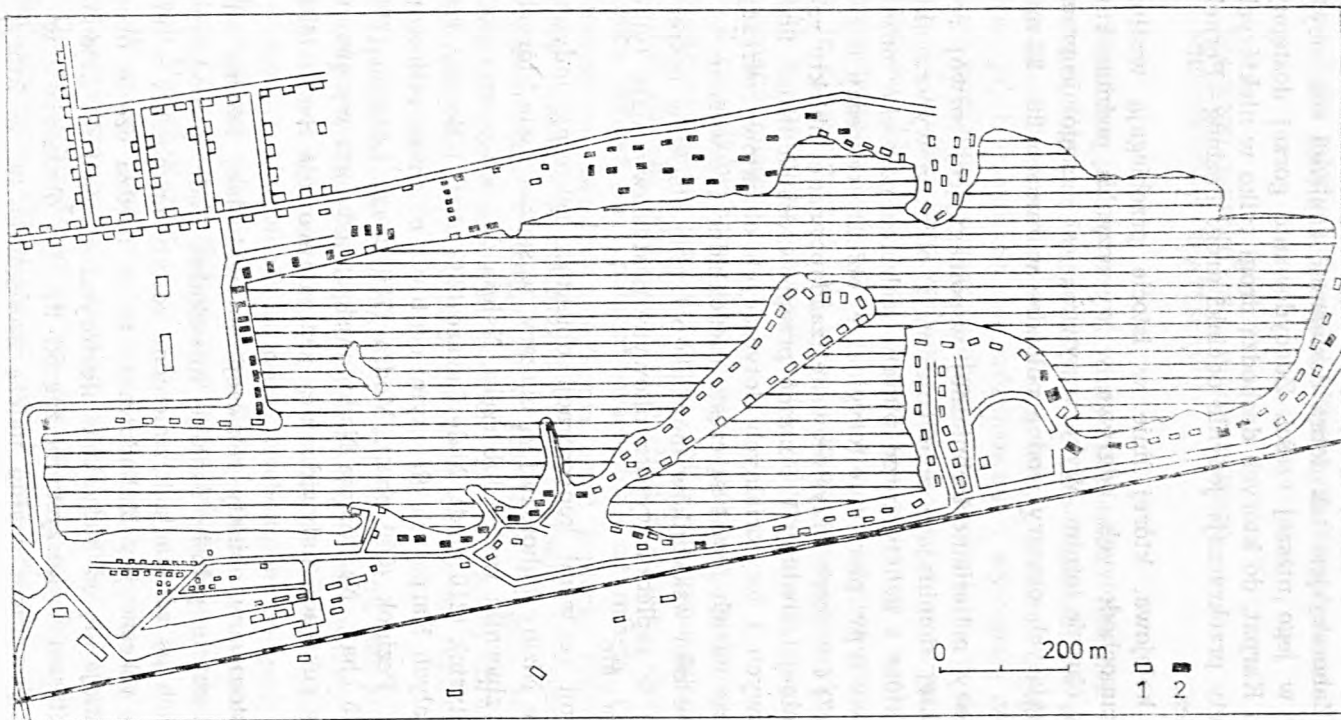
Komunikacja kolejowa, której linie w istocie przebiegają wzdłuż głównych dróg samochodowych, odgrywa w wypoczynku podmiejskim ważniejszą rolę w okresie letnim. Wykorzystywana jest szczególnie przez turystów odwiedzających obszary wodne położone w ramach 20—30-minutowej izochrony.

W zakresie bazy materialno-technicznej wspomagającej rozwój rekreacji podmiejskiej dominujące znaczenie mają obiekty wypoczynku indywidualnego, które z genetycznego punktu widzenia podzielić można na dwa podstawowe typy: pierwotne (oryginalne) obiekty rekreacji indywidualnej („chaty”) i wtórnie przystosowane (zaadaptowane) obiekty rekreacji indywidualnej („chałupy”). Pomimo przeprowadzania badań ilościowych, jakościowych i terytorialnych dotyczących obiektów rekreacji indywidualnej dane na ich temat są często niedokładne i zawyżane.

Dlatego też wartości wskaźników mówiące o liczbie obiektów rekreacji indywidualnej w zapleczu wypoczynkowym Bratysławy mają tylko znaczenie informacyjne.

Najważniejszymi centrami koncentracji obiektów rekreacji indywidualnej na terenie Niziny Zahorskiej są obszary, w sądzieństwie których występują ważne zbiorniki wodne lub rzeki. Należą do nich w szczególności: Plavesky Stvrtok (210 chat), Male Levare (239 chat) i Borsky Jur (202 chaty). W Małych Karpatach głównymi centrami obiektów rekreacji indywidualnej są: Pezinok (500 chat), Modra (700 chat), Lozorno (200 chat), Bukova (325 chat). Na Nizinie Naddunajskiej jedynym wyraźnym centrum obiektów rekreacji indywidualnej jest miejscowość Senec (404 chaty).

Wtórnie przystosowane obiekty rekreacji indywidualnej tworzą budynki, które pierwotnie pełniły funkcję mieszkalną bądź gospodarczą i w ostatnich latach po adaptacjach zmienione zostały na obiekty z dominującą funkcją rekreacyjną. Zabudowania te są bardzo często obce otoczeniu i odróżniają się od budynków niektórymi szczegółami fizjonomicznymi, charakterem wykorzystania zagród itp. Do obszarów z wyraźniejszym występowaniem chałup należą szczególnie te, w których pobliżu znajdują się obszary wodne albo najkorzystniejsze warunki do uprawiania turystyki.

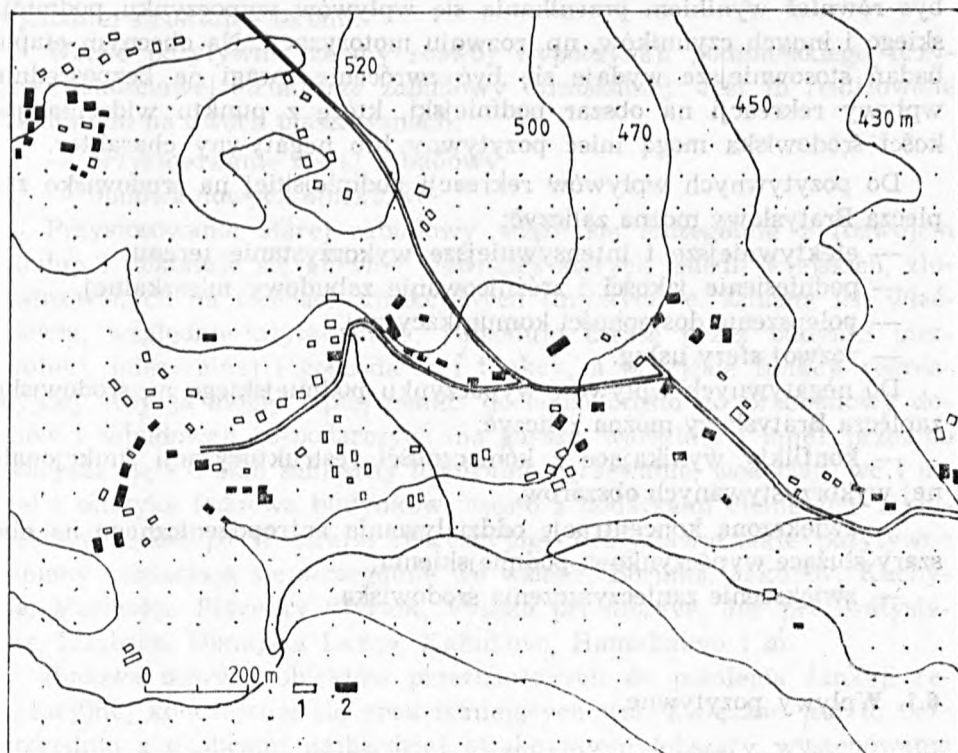

Rys. 3. Seneckie Jeziora (Senec). Przykład zagospodarowania obszaru przy zbiorniku wodnym

1. obiekty rekreacji indywidualnej; 2. ośrodki zakładowe

Dessin 3. Les lacs de Senec. L'exemple de l'aménagement du terrain au bord d'un réservoir d'eau

1. objets de la récréation individuelle; 2. centres appartenant aux établissements industriels, commerciaux, etc.

Rys. 4. Zochowa Chata (Modra). Przykład obszaru skoncentrowanej zabudowy rekreacyjnej na pogórzu Małych Karpat

1. obiekty rekreacji indywidualnej; 2. ośrodki zakładowe

Dessin 4. Zochowa Chata — La Cabane de Zocha (Modra). L'exemple du terrain de la construction concentrée de récréation sur le plateau des Petites Karpates

1. objets de la récréation individuelle; 2. centres appartenant aux établissements industriels, commerciaux, etc.

6. WPŁYW REKREACJI PODMIEJSKIEJ NA ZAPLECZE BRATYSŁAWY

Rozwój rekreacji podmiejskiej jako nowego rodzaju aktywności społecznej wywołał w strefie zaplecza Bratysławy bardziej lub mniej wyraźne zmiany. Intensywności i struktury tych zmian nie można uchwycić w pełni, głównie dlatego, że występują one często w wielorakiej i wtórnej formie (np. zmiany w administrowaniu terenu, zmiany w podejmowaniu pewnych decyzji spowodowanych przyczynami ekonomicznymi).

nymi związanymi z problemem rekreacji podmiejskiej i in.). Może to być również wynikiem przenikania się wpływów wypoczynku podmiejskiego i innych czynników, np. rozwoju motoryzacji. Na obecnym etapie badań stosowniejsze wydaje się być zwrócenie uwagi na bezpośrednie wpływy rekreacji na obszar podmiejski, które z punktu widzenia jakości środowiska mogą mieć pozytywny lub negatywny charakter.

Do pozytywnych wpływów rekreacji podmiejskiej na środowisko zaplecza Bratysławy można zaliczyć:

- efektywniejsze i intensywniejsze wykorzystanie terenu,
- podniesienie jakości i zróżnicowanie zabudowy mieszkalnej,
- polepszenie dostępności komunikacyjnej,
- rozwój sfery usług.

Do negatywnych wpływów wypoczynku podmiejskiego na środowisko zaplecza Bratysławy można zaliczyć:

- konflikty wynikające z konieczności restrukturyzacji funkcjonalnej wykorzystywanych obszarów,
- zwiększoną koncentrację oddziaływania antropogenicznego na obszary służące wypoczynkowi podmiejskiemu,
- zwiększenie zanieczyszczenia środowiska.

6.1. Wpływy pozytywne

Na obszarach służących rekreacji podmiejskiej dochodzi do bardziej intensywnego i efektywnego użytkowania ziemi, niż na terenach nie pełniących tej funkcji. Związane jest to ze zwiększeniem poziomu wyposażenia tych obszarów, z intensywniejszą uprawą ziemi oraz z troską uczestników rekreacji podmiejskiej o zagospodarowanie i wykorzystanie terenu. Zmiany te najwyraźniej zaznaczają się na nowo zlokalizowanych obszarach wypoczynku podmiejskiego, gdzie wartość społeczna ziemi w ciągu kilku lat zwiększyła się kilkakrotnie.

Takich przykładów w strefie rekreacyjnej Bratysławy dostarczają szczególnie obrzeża terenów wodnych i źródeł wód termalnych występujących na terenach nizinnych. W Senci, Plaveckom Stvyrtku, Sladkovice (Vincov les) i wielu innych miejscach skutkiem tych zmian są zmiany obszarów leżących ugiorem na tereny, które pełnią ważną funkcję w zaspokajaniu psychicznych, zdrowotnych i socjalnych potrzeb mieszkańców miasta. Jeszcze wyraźniejsza rewaloryzacja wartości ziemi pojawiła się na tzw. małowartościowych terenach (z różnych powodów nie wykorzystanych), które zostały oddane do dyspozycji uczestników rekreacji podmiejskiej. W czasie kilku lat obszary te zamieniły się

w ogródki działkowe bądź osady chat i uzyskały ważną pozycję w funkcjonalnej strukturze terenu.

Ważne pozytywne zmiany rozwój wypoczynku podmiejskiego przynosi jakościowej strukturze zabudowy mieszkalnej. Jest to realizowane zasadniczo na dwóch płaszczyznach:

- przystosowanie starej zabudowy,
- budowa nowych obiektów.

Przystosowanie starej zabudowy wiąże się szczególnie z rozwojem chałup i dokonuje się głównie wewnątrz starych osiedli wiejskich, zlokalizowanych na terenach atrakcyjnych turystycznie. Zmiana ich właściciela, względnie użytkownika, powoduje utratę przez budynki pierwotnej, mieszkalnej i gospodarczej funkcji, a przyjęcie funkcji rekreacyjnej. Aby ją mogły lepiej pełnić, dochodzi często do przebudowy domów i zabudowań gospodarczych (na garaże, warsztaty i inne), przez co polepsza się ich stan sanitarny (centralne ogrzewanie, wodociąg, wc i inne) i estetyka (odnowa budynków, często z dodatkami elementów architektury ludowej). W strefie rekreacyjnej Bratysławy takie pozytywne zmiany zaznaczają się szczególnie we wsiach: Borinka, Jakubov, Kuchyňa, Marianka, Plavecky Stvrtok, Vysoka pri Morave, Jur pri Bratislavie, Limbach, Dunajská Lužná, Kalinkovo, Hamuliakvo i in.

Budowa nowych obiektów przeznaczonych do pełnienia funkcji rekreacyjnej koncentruje się obok istniejących wsi. Związane jest to bezpośrednio z okolicami najbardziej atrakcyjnymi (obszary występowania zbiorników wodnych, źródeł, ale także dolin górskich). Jej zasługą jest rosnący podział obiektów, które nie pełnią funkcji mieszkalnej i wytwarzają nowe jądra rozwoju osadnictwa. Rozszerza się również infrastruktura inżynierska. Szczególnie przykład Sienca potwierdza, że te nowe jądra osadnicze mogą w okresie kilku lat zyskać duże ekonomiczne i społeczne znaczenie.

Rozwój rekreacji wpływa pozytywnie również na sieć komunikacyjną zaplecza wypoczynkowego Bratysławy. Jego skutkiem jest nie tylko budowa nowych dróg wiodących na tereny rekreacji podmiejskiej, polepsza się również jakość sieci dróg istniejących, co umożliwia szybszą i bardziej efektywną komunikację. Skutkiem takiego rozwoju jest istotne polepszenie dostępności wielu dolin Małych Karpat. W ostatnich dwóch dziesięcioleciach rozszerzyła się i polepszyła sieć komunikacji lokalnej w stosunku do obszarów nizinnych.

Duży udział mieszkańców Bratysławy w wypoczynku podmiejskim powoduje znaczne zwiększenie się liczby osób przebywających na danym obszarze w określonym czasie. Taka sytuacja dostarcza bodźców do intensywniejszego i szerszego rozwoju całej sfery usług zabezpieczających podstawowe potrzeby (zakupy żywności, naprawa, itd.) jak i specyficzne

wymagania (np. wypożyczalnie sprzętu sportowego). Usługi te dostarczają mieszkańcom tych terenów nowych miejsc pracy, rozszerzają też całkowitą strukturę materialno-techniczną sfery usług.

6.2. Wpływy negatywne

Rozwój rekreacji podmiejskiej zaczął się w czasie, kiedy każda część strefy podmiejskiej posiadała już określoną funkcję. Musiało to spowodować konflikt nowych funkcji i zwiększyć liczbę problemów występujących na obszarach przeznaczonych na wypoczynek. Tylko niewielką część konfliktów terytorialnych dało się rozwiązać (związane to było z pozyskaniem wspomnianych wcześniej tzw. mało wartościowych terenów, np. opuszczone kamieniołomy, tereny wzdłuż dróg, obrzeża zbiorników wodnych itp.). Jednakże większość terenów przeznaczonych do wykorzystania na potrzeby rekreacji podmiejskiej musiała zmienić swoją funkcję. Skutkiem tego było zmniejszenie powierzchni wykorzystywanej rolniczo (w okolicach zbiorników wodnych, źródeł, wód termalnych), obszarów leśnych (w dolinach Małych Karpat) bądź też wyłączenie pewnych terenów z obszarów chronionych (na obrzeżach Małych Karpat).

Systematyczne zwiększanie się udziału mieszkańców Bratysławy w rekreacji podmiejskiej stwarza nowe problemy związane z koniecznością lokalizowania kolejnych obszarów przeznaczonych na wypoczynek podmiejski. Rozwiązywanie tych problemów jest głównym czynnikiem ograniczającym rozwój rekreacji i ważnym warunkiem określającym jego związki z tworzeniem i planowaniem przestrzeni życiowej.

Stworzenie nowych obszarów osadnictwa wypoczynkowego i zwiększenie koncentracji zamieszkujących tam ludzi niewątpliwie spowoduje wzrost oddziaływania antropogenicznego w tych częściach strefy rekreacyjnej.

Konkretnym przejawem negatywnych wpływów rozwoju rekreacji podmiejskiej na środowisko naturalne jest zmiana naturalnych systemów roślinnych i zwierzęcych, w których pierwotne gatunki są stale wypierane przez gatunki związane z działalnością człowieka. Takie zmiany stosunkowo szybko (w czasie 5—10 lat) pojawiły się na terenach rekreacyjnych zlokalizowanych w lasach, a częściowo przy zbiornikach wodnych.

Do negatywnych wpływów rekreacji podmiejskiej wywołanych jej wysoką intensywnością można zaliczyć również zmiany w roślinności na terenach popularnych i ruchliwych tras narciarskich. W niekontrolowanych przypadkach wpływy takie doprowadzić mogą do rozszerzenia erozji gleby do wielkości zagrażającej walorom rekreacyjnym.

W strefie rekreacyjnej Bratysławy podobna sytuacja ma miejsce w niektórych regionach Małych Karpat.

Osobliwym przejawem negatywnych wpływów rekreacji podmiejskiej na jakość środowiska naturalnego, który w dużym stopniu związany jest z wysoką koncentracją jej uczestników, jest jego zanieczyszczenie. Zagrożone są przy tym wody, atmosfera, gleby. Szczególnie w początkowych fazach rozwoju obszarów rekreacyjnych, gdy brak jeszcze odpowiedniej bazy materialno-technicznej do likwidacji zanieczyszczeń stałych i ciekłych. Dochodzi wówczas do nie kontrolowanego i nie zorganizowanego gromadzenia się wszelkiego rodzaju odpadów, które naruszają normy sanitarne, estetykę obszaru i często naruszają stan środowiska przyrodniczego. O wiele szerszy wpływ może mieć zanieczyszczenie ujęć wodnych ściekami bądź innymi formami zanieczyszczeń (szczególnie związanych z rozwojem motoryzacji).

7. ZAKOŃCZENIE

Tematyka rekreacji podmiejskiej mieszkańców wielkich miast staje się coraz bardziej aktualna. Dowodem tego jest dość bogata literatura krajowa i zagraniczna (Dziegieć, Liszewski 1983, Dumas 1983, *Koncepcja...* 1989, Mariot 1983, Mariot 1989) poświęcona temu tematowi. Szczególnie ważny jest przy tym wniosek, że problemów rozwoju wielkich miast nie można zawęzić tylko do ich wnętrza, ale należy również zwrócić uwagę na rozwój zaplecza rekreacyjnego. Z tego punktu widzenia Bratysława ma wielkie rezerwy, szczególnie dlatego, że dotychczasowy rozwój wypoczynku podmiejskiego przebiegał w jej strefie w zasadzie żywiołowo.

W naszym artykule uwypukliliśmy tylko podstawową charakterystykę warunków rozwoju rekreacji podmiejskiej, rozumianą jako punkt wyjścia i bodziec dla jej dokładnych badań. Przypuszczamy, że w niedalekiej przyszłości problematyka rekreacji podmiejskiej mieszkańców wielkich miast zaliczać się będzie do głównych tematów badań geograficznych głównie dlatego, że wymaga ona syntetycznych mierników do badania wzajemnych związków elementów systemu przyrodniczego i socjoekonomicznego.

PIŚMIENNICTWO

- Dumas D., 1983, *Espaces de loisirs à la périphérie de l'agglomération parisienne*, [w:] *Tourism and recreation in the surroundings of big towns*, Łódź.

Dziegieć E., Liszewski S., 1983, *The suburban zones as the areas of recreation for the inhabitants of big cities in Poland*, [w:] *Tourism and recreation in the surroundings of big towns*, Łódź.

Koncepcia a tvorba sféry zotavenia a rekreácie obyvateľov miest, [w:] *Zborník IV. medzinárodnej konferencie o cestovnom ruchu*, Dom techniky, B. Bystrica, 1989.

Mariot P., 1983, *A contribution to delineating the boundaries of the recreational hinterland of big towns*, [w:] *Tourism and recreation in the surroundings of big towns*, Łódź.

Mariot P., 1983, *Geografia cestovného ruchu*, Veda, Bratislava.

Mariot P., 1989, *Aktuálne problémy formovania sa rekreačného zázemia miest*, [w:] *Životné prostredie*, Bratislava.

Pachinger K., Kelémen V., 1986, *Příměstské rekreační zóny*, Merkur, Praha.

Doc. dr Peter Mariot

Inštitút Geografie

Slovenskej Akadémie Nauk

w Bratisławie

ul. Jozefská 7

Bratislava

Czecho-Słowacja

Z języka słowackiego tłumaczył

mgr Bogdan Włodarczyk

Wpłynęło:

16 marca 1992 r.

RÉSUMÉ

L'article a pour but la présentation et la caractéristique de la zone suburbaine de récréation de la ville de Bratislava.

L'auteur attire l'attention sur le fait que la situation géographique de la plus grande ville slovaque conditionne la grandeur potentielle de l'arrière de récréation de Bratislava dont plus de 59% se trouvent hors des frontières de l'état, c. à d., sur le territoire de l'Autriche et de la Hongrie.

La zone suburbaine de Bratislava, dans les limites de la Slovaquie se divise en 3 régions: la Vallée Zahorska (140—300 m au-dessus du niveau de la mer), les Petites Karpates (300—768 m au-dessus du niveau de la mer), la Vallée du Danube (100—300 m au-dessus du niveau de la mer). Les formes différentes de la récréation dominant dans chacune de ces régions; autres sont aussi le caractère saisonnier du repos et le genre de l'aménagement.

Dans l'article, on a évalué le nombre des personnes se reposant dans la zone suburbaine de Bratislava pendant les saisons différentes de l'année. En été ce nombre est le plus grand, il atteint 180—200 mille. En hiver, il diminue et parvient à 100—110 mille.

En présentant l'aménagement de récréation dans la zone suburbaine de Bratislava, l'auteur attire l'attention sur la diversité de ses formes et la grandeur de la base de couchage. Il distingue les cités de récréation, créées sur les terrains privés d'infrastructure technique, donc les cités des „cabanes", et les villages, où les anciennes maisons d'habitation, les bâtiments à loger les animaux et autres constructions sont adaptés conformément aux besoins du repos, en devenant les cités des „cottages".

Les réflexions sur les influences positives et négatives de la récréation que subit le milieu géographique de la zone suburbaine de Bratislava achèvent l'article. Parmi les influences positives comptent, selon l'auteur, le développement des services, l'amélioration du réseau routier, l'aménagement des friches, l'utilisation plus effective de la terre; celles négatives sont les suivantes: les conflits entre la fonction de récréation et le milieu naturel, la grande concentration de la population dans le voisinage des terrains protégés et la dévastation du milieu.

Traduit par Lucjan Kowalski

SUMMARY

The article analyzes the suburban recreational zone of Bratislava. The author points out that the geographical position of this largest city in Slovakia determines the potential size of the recreational hinterland of Bratislava, out of which over 59% lies outside the country's borders, that is on the territory of Austria and Hungary.

Bratislava's suburban zone, within the boundaries of Slovakia, is divided into three regions. They are: the Zahorska Plain (140—300 m above sea level), the Small Carpathians (300—768 m above sea level), and the Danube Plain (100—300 m above sea level). In each of these regions different forms of recreation tend to dominate, and they are also differentiated with regard to the seasonality of recreation and forms of tourist development.

The author has estimated the number of people seeking recreation in Bratislava's suburban zone during different seasons of the year (Table II). The biggest number of holiday-makers is recorded during summer and it amounts to 180,000 to 200,000 inhabitants of this city. In winter their number decreases to about 100,000.

While discussing the forms of tourist facilities in the suburban zone of Bratislava the author points at a great diversity and a large size of accommodation facilities. He distinguishes, among others, recreational settlements composed of summer cottages and transformations of villages, in which old residential houses and farm buildings are being refurbished for recreational purposes.

The article ends with deliberations on the positive and negative impacts of recreation on the geographical environment of Bratislava's suburban zone. Among the positive impacts the author includes development of services, improvements in transport network, utilization of wasteland and more effective land use. In turn, the negative impacts boil down to conflicts between the recreational function and the natural environment, a big concentration of population in the vicinity of protected areas and environment devastation.

Translated by Leszek Podbielski